

Europa, Rijk en provincie

Arbeidsmigratie in context

s-Hertogenbosch, september 2018.
Opgesteld door: integrale werkgroep Arbeidsmigratie, provincie Noord-Brabant.

Programmamanagers

Regionale Economie:
Ruimte:

Jan Willem Stad
Niek Bargeman

Werkgroep Arbeidsmigratie

Economie/Arbeidsmarkt:
Huisvesting/Wonen:
Werklocaties:
Leefbaarheid/Cultuur:
Handhaving/Ondermijning:
Algemene ondersteuning:
Stagiair bestuurskunde Tilburg University:

Petra van Meeteren
Joris van den Bergh
Manuel Groot Zevert
Richard Dumont
Jochem Spoorendonk
Angelique van Esch
Mathijs Moons

M.m.v.

Sjoerd van Dommelen (strategie)
Paul Hogenhuis, Hubert van Hout (juridisch)

Inleiding en inhoud

In deze bouwsteen is het thema arbeidsmigratie in een Europese, nationale en provinciale context geplaatst. De oorzaken, ontwikkelingen en gevolgen van het vraagstuk worden beschreven. Ook de rol van de provincie wordt toegelicht: de wettelijke taken en bevoegdheden van de provincie rond het thema én de taken die de provincie op eigen initiatief op zich heeft genomen. Zo is inzichtelijk gemaakt waar ruimte is voor een intensievere of andere rol van de provincie.

Europese en nationale context	3
1.1 Vrij verkeer (en verblijf) van personen	3
1.2 Vrij verkeer van diensten	3
1.3 (On)gelijk speelveld	4
1.4 Uitkeringstoerisme en uitkeringsexport	4
1.5 Verdringing	5
1.6 Economische baten van arbeidsmigratie	7
1.7 Arbeidsmigratie in de toekomst?	7
Provinciale context.....	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Economie en Arbeidsmarkt	9
2.2.1 Binnen de wettelijke taakstelling	9
2.2.2 Vanuit opgave en betrokkenheid.....	9
2.3 Wonen en Huisvesting	9
2.3.1 Binnen wettelijke taakstelling.....	9
2.3.2 Vanuit opgave en betrokkenheid.....	11
2.4 Werklocaties.....	12
2.4.1 Binnen de wettelijke taakstelling	12
2.4.2 Vanuit opgave en betrokkenheid.....	12
2.5 Leefbaarheid en Cultuur	14
2.5.1 Binnen de wettelijke taakstelling	14
2.5.2 Vanuit opgave en betrokkenheid.....	14
2.6 Handhaving en Ondernijning	14
2.6.1 Binnen de wettelijke taakstelling	14
2.6.2 Vanuit opgave en betrokkenheid.....	15
Bronvermelding.....	16
3.1 Geciteerde literatuur.....	16

Europese en nationale context

1.1 Vrij verkeer (en verblijf) van personen

Het Verdrag van Maastricht (1992) regelt het recht van vrij verkeer en verblijf van personen in de Europese Unie. Iedere EU-burger heeft het recht maximaal drie maanden in een andere lidstaat te verblijven. De enige wettelijke voorwaarde of formaliteit is het bezitten van een geldige identiteitskaart of paspoort. Na deze drie maanden wordt de burger geacht werkzaam te zijn als zelfstandige of werknemer, of voldoende bestaansmiddelen te hebben om in het levenshoud van zichzelf en de naasten te voorzien. Dit is om te voorkomen dat de burger ten laste komt van het sociale bijstandstelsel van het gastland. Wanneer de EU-burger niet aan deze voorwaarde voldoet, kan het gastland besluiten hem uit te zetten. Na een verblijf langer dan vijf jaar vervalt deze bevoegdheid, omdat de burger in kwestie dan een duurzaam verblijfsrecht verwerft.¹

Deze regeling van vrij verblijf en vrij werken heeft een Europese arbeidsmarkt op gang gebracht waarin de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod binnen de EU op elkaar aansluit. Met de toetreding tot de EU van Midden- en Oost-Europa in 2004 stroomde een grote groep gekwalificeerde en goedkopere arbeidskrachten deze markt op. Ook na invoering van Europese detachingsrichtlijn bleven zij aantrekkelijk. De detachingsrichtlijn regelt de rechten voor Europees gedetacheerde werknemers die ingezet worden voor een grensoverschrijdende dienst. De wettelijke bepalingen van het land waar ze tijdelijk werken zijn van toepassing. Hierbij gaat het om zaken als minimumloon, gezondheid en veiligheid op het werk en werktijden. In 2004 waren in Nederland nog minder dan 50.000 arbeidsmigranten uit de zogeheten MOE-landen werkzaam. In 2016 waren er meer dan 350.000 arbeidsmigranten werkzaam.² Door beperkte registratie van arbeidsmigranten is het lastig om een goed beeld te krijgen van het exacte aantal.

Slechts een deel van de arbeidsmigranten is geregistreerd in de Basisregistratie Personen (BRP) van de gemeente of het Werknemersbestand van UWV (WNB). In het BRP worden persoonsgegevens bijgehouden van iedereen die vier maanden of langer in Nederland woont (de ingezetenen) en degenen die een relatie met de Nederlandse overheid hebben (niet-ingezetenen). Arbeidsmigranten die hier tijdelijk werken en niet of korter dan vier maanden in Nederland wonen, vallen onder de niet-ingezetenen. Voor 2014 werden niet-ingezetenen niet centraal geregistreerd. Om deze groep beter in beeld te krijgen, zijn er inmiddels negentien RNI-loketten (Registratie Niet-Ingezetenen) in gemeenten in heel Nederland. Personen die kort in Nederland verblijven kunnen zich daar vrijwillig inschrijven. Het gaat om de registratie van het eerste verblijfsadres (REVA). Daarnaast leveren Belastingdienst, Buitenlandse Zaken, UWV, Zorginstituut Nederland en Sociale Verzekeringsbank informatie aan voor het RNI.³

Tekstblok 1: Registratie arbeidsmigranten

1.2 Vrij verkeer van diensten

Bij grensoverschrijdende detachering gelden de Europese regels van vrij verkeer. Vanwege de tijdelijkheid van de werkzaamheden bij detachering en uitzendwerk zijn vooral de Europese regels van vrij verkeer van diensten van toepassing en niet zozeer het vrij verkeer van personen (werknemers). Officieel treden deze werknemers namelijk niet toe tot de arbeidsmarkt van de lidstaat. De detachingsrichtlijn en de Wet arbeidsvoorwaarden grensoverschrijdende arbeid

¹ Cremers, 2016.

² Heyma, Bisschop, & Biesenbeek, 2018.

³ rijksoverheid.nl

(Waga) geven meer uitleg over hoe de regels van vrij verkeer van diensten correct kunnen worden toegepast bij grensoverschrijdende detachering.

Het vrije verkeer van diensten, in bijzonder de Dienstenrichtlijn, maken de weg vrij voor Europese ondernemingen om bedrijvigheid in Nederland op te zetten. Het primaire doel van de Dienstenrichtlijn is het Europese dienstverleners mogelijk maken onbelemmerd tijdelijke diensten in andere lidstaten te kunnen leveren of om zich er te vestigen. De Dienstenrichtlijn en de Dienstenwet regelen welke vergunningen daarvoor nodig zijn. Verder moet een centraal Dienstenloket dienstverleners over vergunningen informeren en moeten zij er hun procedures met overheden in Nederland elektronisch kunnen afhandelen.

1.3 (On)gelijk speelveld

Voor ieder lid van de beroepsbevolking gelden in de binnenlandse arbeidsmarkt dezelfde regels en normen. Als het gaat om de Europese arbeidsmarkt zijn er tussen de lidstaten echter talloze afwijkende regelgevingen. Op het gebied van sociale zekerheid en uitzendkrachten leidt dit tot een ongelijk speelveld. Omdat een groot deel van de arbeidsmigranten werkzaam is als uitzendkracht, is deze problematiek verbonden met het thema arbeidsmigratie.

Als een EU-burger zich vestigt in een andere lidstaat en daar gaat werken, valt hij in principe onder het sociale stelsel van dat land. Hij is daar verzekerd en bouwt er bijvoorbeeld pensioenrechten op. Om te voorkomen dat uitzendkrachten hun rechten konden verliezen tijdens hun tijdelijke detachering, gold (tot juni 2018) dit zogeheten werklandbeginsel niet voor hen. Daarom was tot juni 2018 vastgelegd dat uitzendkrachten die korter dan 24 maanden binnen een ander EU land gedetacheerd waren, bleven vallen onder het sociale stelsel van hun thuisland. Pas na twee jaar gold in principe het werklandbeginsel, tenzij anders overeengekomen.

Dit leidde tot praktijken waarbij detachering als juridische constructie werd gebruikt. Uitzendbureaus regelden arbeidskrachten uit landen met lage sociale zekerheidskosten vooral voor de land- en tuinbouwbranche. De migranten concurreerden scherp op arbeidskosten met binnenlandse werknemers. Dit veroorzaakte veel maatschappelijke onrust, want concurreren op basis van verschillen in premieverplichting werd als oneerlijk ervaren.

Ook ontstonden brievenbusconstructies. Door eigen personeel over te hevelen naar een buitenlands detacheringsbureau kon fors bezuinigd worden op sociale zekerheidspremies. Het detacheringsbureau werd formeel werkgever en de oude werkgever werd formeel opdrachtgever. Het oorspronkelijke personeel werd ingehuurd. Met deze constructie konden werkgevers Nederlandse werknemers onder een goedkoper buitenlands socialezekerheidsstelsel laten vallen en de Nederlandse sociale zekerheidsnormen ontwijken.⁴

Om oneerlijke concurrentie en ondermijning van het socialezekerheidsstelsel te voorkomen, gaven de EU-ministers van Werkgelegenheid en Sociale Zaken in juni 2018 groen licht voor herziening van de richtlijn. Een detachering mag maximaal twaalf maanden duren, met een mogelijke verlenging van zes maanden. De arbeidsvoorwaarden voor gedetacheerde werknemers moeten in lijn zijn met die van werknemers in het gastland, waardoor brievenbusconstructies en oneerlijke concurrentie niet meer mogelijk zijn. EU-lidstaten worden geacht binnen twee jaar deze nieuwe regels om te zetten in nationale wetgeving.⁵

1.4 Uitkeringstoerisme en uitkeringsexport

Een ander aspect dat speelt in het publieke debat is het risico op uitkeringstoerisme of -export. Met uitkeringstoerisme wordt bedoeld dat buitenlandse EU-burgers door het vrij verkeer en verblijf zich in Nederland vestigen en aanspraak maken op Nederlandse sociale bijstand. Bij

⁴ Cremers, 2016.

⁵ Europees Parlement, 2018.

uitkeringsexport neemt de uitkeringsgerechtigde zijn Nederlandse uitkering terug naar zijn thuisland.

Regelgeving en jurisprudentie leggen vast hoe EU-lidstaten hiermee om dienen te gaan. Zo heeft het Europese Hof van Justitie in 2013 bepaald dat vrij verkeer van personen niet een EU-breed recht op sociale bijstand toekent. Een gastland mag een bijstandsuitkering weigeren in de eerste drie maanden van het verblijf van een EU-burger uit een andere lidstaat. Na drie maanden moet hij werkzaam zijn als zelfstandige of werknemer, of zelfvoorzienend zijn in het levensonderhoud. Pas na een verblijf van vijf jaar heeft de burger een duurzaam verblijfsrecht en daarmee eventueel recht op een bijstandsuitkering.

Voor uitkeringen als de WW, waarvoor premies of bijdragen worden afgedragen, gelden andere regels. Europese arbeidsmigranten die in Nederland premie betalen hebben recht op een WW-uitkering van drie maanden als zij in de laatste 36 weken minimaal 26 weken hebben gewerkt. Hebben ze de laatste vijf jaar minimaal vier jaar gewerkt dan duurt de uitkering langer.⁶ Arbeidsmigranten ontvangen alleen een WW-uitkering als zij een woonadres in Nederland hebben, ingeschreven staan in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) en beschikken over een Burgerservicenummer (BSN). Ook moeten ze aantoonbaar solliciteren. Pas als een uitkering is vastgesteld, kan de migrant een verzoek indienen om zijn uitkering mee te nemen naar zijn thuisland. Hij krijgt daarvoor alleen toestemming als er geen kans op werk meer is in Nederland. Na drie maanden moet hij zich weer in Nederland melden om de resterende WW-uitkering te gelde te maken of te gaan werken.

Het UWV voert op deze doelgroep een administratieve toetsing uit. Uit een pilot van januari 2017 tot april 2018 in Noord- en Midden Limburg, blijkt dat persoonlijke bemiddelingsgesprekken met behulp van tolken het risico op uitkeringstoerisme significant inperkt. Het UWV wil deze werkwijze landelijk invoeren en is met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in gesprek voor extra middelen. Waar dit oneigenlijk (maar legaal) gebruik van uitkeringsexport aanzienlijk inperkt, blijkt illegale uitkeringsexport nog steeds een groot probleem te zijn.

Uit recentelijk onderzoek van Nieuwsuur (september, 2018) blijkt dat Poolse arbeidsmigranten op grote schaal frauderen met werkloosheidsuitkeringen. Ze gebruiken valse handtekeningen, nepsollicitaties en adresfraude om duizenden euro's aan uitkering te innen, terwijl ze ondertussen in Polen aan het werk zijn of vakantie vieren. De arbeidsmigranten worden bijgestaan door malafide tussenpersonen die op internet adverteren als boekhouder of administratiekantoor. Tegen betaling geven ze advies en helpen ze controles van uitkeringsinstantie UWV te omzeilen. Er zijn zeker 150 Poolse tussenpersonen actief, die in 2017 zo'n 9400 uitkeringsontvangers bijstonden. Uit een interne steekproef van UWV, in bezit van Nieuwsuur, blijkt dat 30 procent van de Poolse WW'ers die met een tussenpersoon werken, niet in Nederland is. Dat duidt erop dat duizenden Polen frauderen of hebben gefraudeerd, en dus ten onrechte WW hebben ontvangen.⁷

Tekstblok 2: Uitkeringsfraude

1.5 Verdringing

In Noord-Brabant klinkt de zorg van arbeidsmarktverdringing. Werk dat oorspronkelijk door Brabanders verricht werd, zou worden overgenomen door goedkopere arbeidsmigranten. In landen als Polen en Roemenië liggen de kosten van levensonderhoud aanzienlijk lager en kunnen ze minder verdienen dan in Nederland. Migranten uit deze landen accepteren daarom lagere lonen dan Brabantse werknemers. Het aanbod van goedkopere arbeidskrachten drukt daarmee de lonen richting het minimumloon. Brabanders vinden vervolgens het loon te laag, ook in combinatie met de arbeidsvoorwaarden, de vereiste flexibiliteit, de fysieke zwaarte van het werk en de lange dagen. Hierdoor zou de situatie zijn

⁶ Cremers, 2016.

⁷ Sietsma & Voorn, 3 september 2018.

ontstaan waarin Brabanders weggeconcentreerd zijn door arbeidsmigranten. Klopt deze redenering?

Uit onderzoek over de periode 1999-2005 blijkt dat arbeidsmigratie uit de MOE-landen geen grootschalige verdringing van binnenlandse werknemers veroorzaakt. Vervolgonderzoek over de periode van 2005 tot 2008 laat hetzelfde zien. Er is geen significante netto-afname vast te stellen in het aantal banen van Nederlandse werknemers. In krimpsectoren werd wel concurrentie ondervonden van arbeidsmigranten, maar in groeisectoren bevorderde arbeidsmigratie juist de werkgelegenheid. Beide effecten waren echter zo gering, dat er geen significant netto-effect op de werkgelegenheid voor binnenlandse werknemers is vastgesteld.⁸ Dit terwijl het aantal arbeidsmigranten in deze periode is verdubbeld.⁹

Ook het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid liet in 2014 onderzoek doen naar arbeidsmarktverdringing. Na de crisis in 2008 daalde in de sectoren landbouw, industrie, bouw, groothandel en transport het aantal Nederlandse werknemers en nam het aantal buitenlandse werknemers toe. Dit ging vrijwel steeds gepaard met een verschuiving van vaste naar flexibele arbeidsvormen. Arbeidsmigranten uit MOE-landen zijn bereid te werken onder minder gunstige arbeidsomstandigheden en tegen lagere lonen. Hierdoor heeft in deze periode verdringing plaatsgevonden van binnenlandse arbeidskrachten, vooral in sectoren waarin werkzaamheden zijn gestandaardiseerd (en daarmee laaggeschoolde arbeid vereisen), arbeidsintensief zijn en waarbij internationaal wordt geconcentreerd op prijs.¹⁰

Toch blijkt de verdringing op de binnenlandse arbeidsmarkt als geheel zeer beperkt. De toegevoegde waarde van arbeidsmigratie is voornamelijk additioneel aan de Nederlandse economie. Oftewel: arbeidsmigranten werken voornamelijk in banen door arbeidsmigratie zijn ontstaan. Binnenlandse arbeidskrachten die door arbeidsmigratie wel hun baan verloren, vinden meestal een andere baan.

Vaak wordt gewezen op het principe dat zonder de scherpe concurrentie van arbeidsmigranten, lonen zouden stijgen naar een niveau dat acceptabel is voor binnenlandse arbeidskrachten. Van verdringing is dan geen sprake. In dit geval klopt de deze beredenering echter niet.

In de sectoren waar arbeidsmigranten actief zijn, geldt een scherpe internationale prijsconcurrentie. Betere arbeidsvoorwaarden zouden productiekosten dermate laten stijgen, dat werkgevers worden weggeconcentreerd. Hierdoor heeft arbeidsmigratie geen verdringend, maar juist een aanvullend effect op de werkgelegenheid. Zonder arbeidsmigranten zou een deel van de productie niet langer in Nederland plaatsvinden. Arbeidsmigranten dragen daarmee indirect bij aan de binnenlandse werkgelegenheid. Denk aan extra bedrijvigheid bij toeleveranciers of bijkomende coördinerende en leidinggevende functies, die zouden verdwijnen zonder het aanbod van arbeidsmigranten.¹¹

De meeste werknemers die actief waren in sectoren die veel concurrentie van arbeidsmigranten ondervonden en daardoor hun baan verloren, hebben vaak een andere baan gevonden. Tien jaar later blijken de meesten nog steeds of weer aan het werk als werknemer of zelfstandige in dezelfde of een andere sector. Wel staat vast dat de verdringing een blijvend effect heeft op traditionele alloctonengroepen (waaronder Turken en Marokkanen) en op laagopgeleide jongeren. De arbeidsparticipatie van deze groepen is achter gebleven op het nationaal gemiddelde.¹²

Van significante verdringing naar werkloosheid is dus geen sprake, maar arbeidsmigratie heeft wel een blijvende impact op de arbeidsmarkt gehad. Zo drukt de enorme toename van arbeidsaanbod loonstijgingen en arbeidsvoorwaardenverbetering.¹³ De Sociaal Economische

⁸ Berkhout, Heyma, & Van der Werff, 2011.

⁹ Cremers, 2016.

¹⁰ Berkhout, Bisschop, & Volkerink, 2014.

¹² & ¹³ Heyma et al., 2018.

Raad beschouwt dit als een ruim-gedefinieerde vorm van verdringing.¹⁴ Arbeidsmigratie werkt ook flexibilisering in de hand. De mogelijkheid om grootschalig flexibele arbeidsmigranten aan te nemen, ondermijnt de onderhandelingspositie van werknemers die een vast contract willen. Er is geen sprake is van verdringing in de vorm van baanverlies, maar wel in de zin van afname van 'zekere' banen en stabielere vormen van arbeidsrelaties.¹⁵

1.6 Economische baten van arbeidsmigratie

Arbeidsmigranten dragen ook op andere manieren bij aan de Nederlandse economie. Consumenten profiteren omdat producten uit de sectoren waar arbeidsmigranten werken goedkoper worden. De lagere productiekosten worden gedeeltelijk doorberekend in de prijzen voor consumenten.¹⁶ Daarnaast consumeren arbeidsmigranten. Ze eten, wonen en recreëren. Vooral in de regio waar arbeidsmigranten wonen, draagt dit bij aan de omzet van winkeliers en bedrijven.¹⁷

1.7 Arbeidsmigratie in de toekomst?

Politieke-, welvaarts- en technologische ontwikkelingen hebben effect op migratiestromen, en daarmee ook op de Nederlandse arbeidsmarkt. Enkele trends zijn zichtbaar.

In het verleden kwamen voornamelijk Polen naar Nederland omdat de banen in hun thuisland niet voor het oprapen lagen. De Poolse economie zit de laatste jaren in de lift en groeit sneller dan die in West-Europa. Hierdoor is de werkloosheid in Polen spectaculair is gedaald van 18% van de beroepsbevolking in 2005 naar 5,2% in 2017. Dat is vergelijkbaar met de werkloosheidscijfers in Nederland. Voor Poolse vaklui is het financieel steeds interessanter om in eigen land te blijven. Daarnaast wil de huidige Poolse regering het uitzwermen van arbeiders stoppen. Afgelopen decennia trok het land zelf massa's arbeidsmigranten aan om de opengevallen plekken op te vullen. Bijna anderhalf miljoen Oekraïners werken als gastarbeider in Polen. Het zittende kabinet wil dat deze arbeidsplaatsen weer door Polen ingevuld worden. Fiscale voordelen moeten Poolse werknemers verleiden in eigen land te blijven.¹⁸

Afname van Poolse arbeidsmigranten hoeft geen algehele afname in arbeidsmigratie te betekenen. Migranten uit andere EU-landen, waar lonen minder hard stijgen en waar meer werkloosheid heerst, kunnen de terugname van Poolse arbeidsmigranten opvangen. Of en in welke mate dat gaat gebeuren, is moeilijk te voorspellen.

Ook technologische ontwikkelingen gaan een rol spelen. In Brabant zullen de effecten groot zijn. Deze trend raakt sectoren als agrofood en logistiek, waar Brabant traditioneel veel van zijn werkgelegenheid vandaan haalt. Robots doen hun intrede in steeds meer distributiecentra. Vooral in de harde rechttoe-rechtaan logistiek van 'dozen stapelen' is het al vaak voordelig een mens te vervangen door een machine. De kosten van logistieke robots wegen inmiddels op tegen die van logistieke menselijke medewerkers.

Ook bij de arbeidsintensieve pluk van paprika's en tomaten wordt de mensenhand steeds vaker overbodig. Uit het jaarrapport 2016 van de brancheorganisatie International Federation of Robotics blijkt dat de Nederlandse industrie vorig jaar 1.778 nieuwe robots aanschafte, het hoogste aantal ooit. Dat is een toename van 20% in vergelijking met het jaar daarvoor. Koploper was de landbouw- en voedingsindustrie met 429 robots.

Het economisch adviesbureau Buck Consultants International (BCI) voorspelt dat de robotisering in Nederland versneld doorgevoerd zal worden. BCI becijfert dat in de komende vijftien jaar 40% van alle banen bij de grote Nederlandse distributiecentra verloren gaan. De grootste klap zal in Brabant vallen, waar circa 11.000 arbeidsplaatsen zullen verdwijnen.¹⁹ Of

¹⁴ Sociaaleconomische Raad, 2014.

¹⁵ Cremer, 2016.

¹⁶ Centraal Planbureau, 2011.

¹⁷ Heyma et al., 2018.

¹⁸ BrabantKennis, 2018.

¹⁹ BrabantKennis, 2018.

deze robotisering evenveel nieuwe banen creëert, is lastig te voorspellen. Van oudsher heerste er een consensus onder economen: Waar robotisering en automatisering op korte termijn ten koste gaat van banen, zorgt deze op lange termijn voor nieuwe jobs. Sinds 2010 brokkelt deze consensus af door nieuwe wetenschappelijke observaties en veranderende perspectieven op de onderliggende economische dynamieken.²⁰

Robotisering verandert de arbeidsvraag, maar het nog onduidelijk is hoeveel nieuwe banen daaruit voortvloeien en of hierin een rol is weggelegd voor arbeidsmigranten.

Welvaartsontwikkelingen in de EU en voortschrijdende technologische innovaties hebben een grote impact op de toekomstige vraag naar arbeidsmigranten. Dit verandert niets aan de huidige problematiek in Noord-Brabant, maar deze ontwikkelingen moeten wel meegenomen in een langetermijnvisie op het thema arbeidsmigratie.

---

²⁰ Van Est et al., 2015.

Provinciale context

2.1 Inleiding

Arbeidsmigratie is niet benoemd als een op zichzelf staande, specifieke provinciale opgave en daarmee ook niet apart geformuleerd in het bestuursakkoord. Toch raken sommige aspecten van het thema aan huidige taken van de provincie. Enkele taken vloeien voort uit een wettelijke taakstelling, andere vanuit opgave of betrokkenheid op eigen provinciaal initiatief. In dit hoofdstuk wordt de rol per beleidsveld beschreven en wordt zo een totaalbeeld geschetst van de provinciale rol op dit gebied.

2.2 Economie en Arbeidsmarkt

2.2.1 Binnen de wettelijke taakstelling

De provincie heeft geen formele of wettelijke taak binnen Economie en Arbeidsmarktbeleid, maar wel een groot belang. Op het terrein van internationaal arbeidsmarktbeleid houdt de provincie zich aan de Europese wet- en regelgeving en de doelstellingen van de Europese Commissie.

2.2.2 Vanuit opgave en betrokkenheid

De provincie draagt bij aan een sterke en innovatieve economie. Zij ondersteunt bedrijven en sectoren, heeft een aandeel in de ontwikkeling van de haven van Moerdijk en van de innovatiecampussen. Zij stimuleert de samenwerking tussen bedrijfsleven en onderwijs. Het economisch beleid wordt onder andere vormgegeven via het Economisch Programma Brabant 2020 (Op weg naar de top).

Het bestuursakkoord 2015-2019 beschrijft arbeidsmarkt als de motor van de economische ontwikkeling en daarmee van de welvaart en het welzijn van de Brabantse burgers. Arbeidsmarktbeleid staat daarom in Brabant hoog op de agenda en is nauw verweven met de economische agenda. De uitdaging is om de match te maken tussen de dynamische vraag naar en het aanbod van mensen (moment, hoeveelheid en kwalificatie). De rol van de provincie hierin betreft agenderen, faciliteren, experimenteren en verbinden. Voor arbeidsmarktvernieuwing is de provincie een aanjagende partij, zowel binnen Brabant als daarbuiten in relatie met Den Haag en Brussel. De provincie stimuleert vanuit de schaalgrootte tussen regio en (inter)nationaal perspectief effectief organiserend vermogen. De uitvoering ligt niet bij de provincie, daarvoor zijn vooral andere partijen in de regio's aan zet.

Het provinciale programma Veerkrachtige Arbeidsmarkt voorziet in internationalisering: Een arbeidsmarkt waarin grenzen geen belemmeringen vormen. Deze internationalisering is nodig voor extra economische groei en banen. Er wordt ingezet op grensoverschrijdende samenwerking, internationale (arbeidsmarkt)strategie en Europese programma's gericht op bevordering werkgelegenheid, ondersteuning van arbeidsmobiliteit, versterking van menselijk kapitaal en inclusieve groei. Brabant werkt (mee) aan een goed functionerende internationale arbeidsmarkt en speelt, waar nodig, wenselijk en mogelijk in op het arbeidspotentieel over de grens, waaronder arbeidsmigranten.

2.3 Wonen en Huisvesting

2.3.1 Binnen wettelijke taakstelling

De provincie heeft geen wettelijke taak om te zorgen voor voldoende en goede huisvesting van specifiek arbeidsmigranten. Wel ziet zij – met het oog op het sociale en economische domein – op tal van plekken in Brabant maatschappelijke problemen ontstaan, wanneer

voldoende en adequate huisvesting voor arbeidsmigranten ontbreekt. Omdat de gemeenten bevoegd zijn bestemmingsplannen te maken en het volkshuisvestingsbeleid bepalen, valt de huisvesting van arbeidsmigranten primair onder gemeentelijke verantwoordelijkheid. De Wet ruimtelijke ordening (Wro) stelt wel dat de provincie geacht wordt een structuurvisie op te stellen, dat bepaalt of steden en dorpen kunnen uitbreiden en waar bedrijventerreinen of kantorenparken mogen worden aangelegd.²¹ De provincie Noord-Brabant regelt dit in de Structuurvisie 2010 (partiële herziening 2014) en de provinciale Verordening ruimte. De opvolger ligt er inmiddels in ontwerp: De Omgevingsvisie Noord-Brabant. Deze zal eind 2018 ter vaststelling aan de Provinciale Staten worden voorgelegd.

De provincie heeft de beleidsdoelen en bijbehorende beleidsinstrumenten op hoofdlijnen beschreven in de structuurvisie. De provinciale belangen zijn verder concreet vertaald in de provinciale Verordening ruimte. Hierin worden de belangen en ambities vertaald naar wettelijk verankerd provinciaal beleid, waarmee gemeentelijke bestemmingsplannen niet in strijd mogen zijn. Op basis van deze wettelijke bevoegdheid heeft de provincie dus in zekere mate invloed op gemeentelijk planologisch- en huisvestingsbeleid.

In de Verordening wordt onderscheid gemaakt tussen het bestaand stedelijk gebied en het buitengebied. Dit onderscheid is belangrijk voor het bouwen van woningen of het toestaan van zelfstandige woonfuncties, wat raakt aan de mogelijkheden om arbeidsmigranten te huisvesten.

Huisvesting in het bestaand stedelijk gebied

Het bouwen van woningen en toestaan van andere zelfstandige woonfuncties worden volgens de Verordening, op een enkele uitzondering na, alleen toegestaan in het bestaand stedelijk gebied.²² Omdat zelfstandige huisvesting van arbeidsmigranten wordt gezien als een vorm van wonen, moet deze bewoning dus plaatsvinden in het bestaand stedelijk gebied.

De Verordening ruimte geeft gebieden aan waar steden en dorpen kunnen uitbreiden en waar bedrijventerreinen of kantorenparken mogen worden aangelegd. Daarvoor zijn de aanduidingen 'zoekgebied voor stedelijke ontwikkeling'²³ en 'integratie stad-land'²⁴ opgenomen op de kaart van de Verordening ruimte. Als hiervan gebruik wordt gemaakt, is er wel sprake van een stedelijke ontwikkeling. In principe zijn ook daar mogelijkheden voor het zelfstandig huisvesten van arbeidsmigranten.

Huisvesting in het buitengebied

De Verordening kent in het buitengebied drie hoofdstructuren. Dat zijn het Natuurnetwerk Brabant²⁵, de Groenblauwe Mantel²⁶ en het Gemengd Landelijk gebied²⁷. Hierbinnen is, afgezien van de bestaande burgerwoningen, bedrijfswoningen of solitaire recreatiewoningen, geen nieuwbouw toegestaan van zelfstandige woningen²⁸. Ook is zelfstandige bewoning van bedrijfspanden, waaronder objecten met verblijfsrecreatieve doeleinden, in strijd met de Verordening²⁹.

De Verordening biedt de mogelijkheid tot niet-zelfstandige bewoning in het buitengebied onder bepaalde voorwaarden³⁰ voor bijvoorbeeld arbeidsmigranten en met name seizoenarbeiders. Zo moet het gaan om tijdelijk gebruik van een bedrijfsgebouw, voor een piekopvang van een aantal maanden per jaar, met tijdelijke toestemming in de vorm van een omgevingsvergunning en via een aan een bedrijfsgebouw toegekende logiesfunctie. Het betreft hier altijd een niet-zelfstandige woonfunctie. Dat betekent dat er gemeenschappelijke

²¹ art. 2.2¹; Wet ruimtelijke ordening (Wro).

²² art. 4.3; Verordening ruimte Noord-Brabant (VrNB).

²³ art. 8; VrNB.

²⁴ art. 9; VrNB.

²⁵ art. 5; VrNB.

²⁶ art. 6; VrNB.

²⁷ art. 7; VrNB.

²⁸ art. 6.7^{1a} & 7.7^{1a}; VrNB.

²⁹ art. 6.7^{1b} & 7.7^{1b}; VrNB.

³⁰ art. 6.10 & 7.10; VrNB.

ruimtes en voorzieningen als keukens, douches en toiletten zijn. In het geval van seizoenarbeiders nemen gemeenten in hun bestemmingsplan vaak de mogelijkheid op om (bijvoorbeeld) maximaal zes maanden per jaar seizoenarbeiders te huisvesten in een bedrijfsgebouw op eigen terrein. Dit is (vrijwel altijd) gekoppeld aan een agrarisch bedrijf.

Recreatieterreinen

Wat betreft huisvesting van arbeidsmigranten kan niet voorbij worden gegaan aan de recreatieterreinen in Noord-Brabant. De praktijk is dat op een aantal van deze terreinen recreatieverblijven worden bewoond door arbeidsmigranten. Dit is in strijd met de Verordening ruimte omdat er dan sprake is van een zelfstandige (en permanente) woonfunctie in het buitengebied. Bepaald is dat gemeenten in deze gebieden enkel recreatie mogen bestemmen en de bestemde functies bedrijfsmatig moeten worden geëxploiteerd³¹. Voorzieningen mogen alleen gebruikt worden voor recreatieve doeleinden. Permanente huisvesting, bijvoorbeeld van arbeidsmigranten, is uitgesloten.

Onder zeer bijzondere omstandigheden en naar aanleiding van gemeentelijke verzoeken is in 2014 voor drie recreatieparken van dit principe afgeweken. Zij hebben de aanduiding 'integratie stad en land' gekregen op de kaart van de Verordening ruimte, waarmee zelfstandige huisvesting mogelijk is gemaakt³². Hoewel het hier zeer hoge uitzonderingen betreft, is deze aanduiding een mogelijk juridisch-planologisch instrument om arbeidshuisvesting buiten bestaand stedelijk gebied mogelijk te maken.

Gemeentelijke bevoegdheden (WABO)

Voor gemeenten zijn er mogelijkheden om buiten de provinciale Verordening ruimte om, mee te werken aan tijdelijke ontheffingen. Zo kan de gemeente, op grond van artikel 2.12¹ van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en in het verlengde daarvan artikel 4 Besluit omgevingsrecht, tot een maximum van tien jaar afwijken van het bestemmingsplan. In het geval van (arbeidsmigranten) huisvesting, wordt dit toegepast in de vorm van een tijdelijke toestemming (omgevingsvergunning buiten het bestemmingsplan om). Deze worden, al dan niet onder specifieke voorwaarden, verstrekt door de gemeente.

Omdat deze regelingen buiten het bestemmingsplan vallen, en daarmee buiten de provinciale Verordening ruimte, heeft de provincie wettelijk gezien geen inspraak op deze verblijfsvergunningen en kan op deze manier huisvesting tijdelijk worden toegewezen in het buitengebied. Zo heeft de gemeente Asten recent op deze wijze een tijdelijke vergunning voor drie jaar verstrekt voor het recreatiepark Het Prinsenmeer om op dit park maximaal 395 arbeidsmigranten te kunnen huisvesten. Hieraan zijn door de gemeenten strenge voorwaarden gesteld. De gemeente wenst op deze manier illegaliteit in toom te houden en op termijn op te lossen.

2.3.2 Vanuit opgave en betrokkenheid

De insteek en sturing van de provincie Noord-Brabant op het gebied van ruimtelijke ordening is over de jaren veranderd. Tot een aantal jaren gelden bleef de provincie sterker binnen de wettelijke kaders en gaf van bovenaf goed- of afkeuring aan gemeentelijke bestemmingsplannen wanneer deze al dan niet in strijdig waren met de provinciale belangen. Sinds een aantal jaren zet de provincie in op een meer relationele samenwerking en afstemming, met als doel proactief woonopgaven samen op te pakken door eerder in het vormingsproces van gemeentelijk huisvestingsbeleid betrokken te worden. Vanuit de Brabantse Agenda Wonen nodigt de provincie gemeenten uit met een regionaal perspectief te komen. Daarin worden de verschillende woonopgaven, waaronder van huisvesting van arbeidsmigranten, regionaal afgestemd en worden afspraken gemaakt om dit gezamenlijk met gemeentelijke en private partijen te realiseren. De provincie stelt zich hierin meer op als partner dan als wettelijke controleur. In dit proces blijkt het thema huisvesting van arbeidsmigranten de afgelopen jaren een mindere/geen prominente plaats op de regionale

³¹ art. 6.11 & 7.12; VrNB.

³² art. 9; VrNB.

agenda's in verschillende regio's heeft gehad. Vanwege recente (economische) ontwikkelingen is hier verandering in gekomen en is er in veel (sub)regio's weer (veel) aandacht om het thema te agenderen. De wijze waarop het thema wordt opgepakt is afhankelijk van de urgentie en ambitie zoals die de (sub)regio en bij gemeenten wordt gevoeld. Tot nu toe is het in veel regio's gebleven bij intenties en soms richtlijnen, maar zijn harde afspraken (met relevante partijen) over opgaven en taakstelling niet bestuurlijk vastgesteld.

2.4 Werklocaties

2.4.1 Binnen de wettelijke taakstelling

Gebaseerd op de kerntaak die zij draagt in ruimtelijke ordening, bepaalt de provincie op grond van de Wet ruimtelijke ordening waar en in welke vorm kantoorgebieden, bedrijfsterreinen en winkelgebieden aangelegd mogen worden³³. Inspelend op behoeften van zowel potentiële als gevestigde bedrijven en afgewogen tegen provinciale belangen, zorgt de provincie voor periodieke prognoses ten behoeve van de planning en programmering van bedrijventerreinen, kantoorlocaties en ruimte voor andere stedelijke voorzieningen, waaronder detailhandel. Vervolgens heeft de provincie een rol in het maken van afspraken met de vier regio's (Noordoost-, Zuidoost-, Midden- en West-Brabant) over de planning en programmering van bedrijventerreinen en kantoorlocaties. Deze afspraken gaan zowel over de kwantiteit (de hoeveelheid benodigde hectares), als over de kwaliteit (locaties, type terrein, type sectoren, type profiel, etc.) van de locaties. Deze taken zijn vastgelegd in de Verordening ruimte Noord-Brabant³⁴. Daarnaast acht de wet dat provincies veiligheids- en milieunormen hanteren, waaraan ook werklocaties aan moeten voldoen. De wet voorziet de provincie niet van een specifieke taak in personeelsvoorziening voor bedrijven. Het aantrekken van (buitenlandse) werknemers wordt daarmee primair uitgevoerd door de betrokken bedrijven of uitzendbureaus, waarna deze arbeidsmigranten knelpunten veroorzaken op vlakken als huisvesting, integratie, leefbaarheid, openbare orde en veiligheid.

Op 31 maart 2018 trad een herziening op het gemeentelijk huisvestingsbeleid van Waalwijk in werking. In het kader van arbeidsmigranten, stuurt de gemeente in rustige woonwijken uitsluitend op initiatieven van kleinschalige woonfuncties. Door huisvesting van maximaal vijf arbeidsmigranten in een woning toe te staan in deze gebieden, wordt het accent verlegd naar grootschalige huisvesting buiten de woonwijken. Een actueel initiatief dat hierop aansluit, is de wooncampus voor 400 arbeidsmigranten aan de rand van een bedrijventerrein. Deze voorziening is gerealiseerd in samenwerking met gemeente Waalwijk, uitzendbureau OTTO Work Force, ontwikkelaar Jan Snel en vastgoedbelegger GREEN. De studio's (voor twee of vier personen) voldoen aan het SNF-keurmerk en zijn elk voorzien van een woonkamer met keuken, eigen badkamer en toilet. In de gemeenschappelijke ruimtes is er onder andere mogelijkheid tot fitness, tafeltennis, biljart en darts. Het complex is voor kort verblijf en middellang verblijf bedoeld.

Tekstblok 3: Voorbeeld van grootschalige huisvesting

2.4.2 Vanuit opgave en betrokkenheid

Vanuit de provincie is geen structureel beleid om op zoek te gaan naar buitenlandse bedrijven die zich in Noord-Brabant willen vestigen. Voornamelijk de NV BOM bewerkstelligt dit soort acquisitie, waarbij periodiek wordt samengewerkt met de Commissaris van de Koning of leden

³³ art. 2.21; Wro.

³⁴ art. 4; 7; 8; 9; 10 & 39; VriNB.

van de Gedeputeerde Staten. Wat de provincie wel actief en structureel nastreeft, is het scheppen van een aantrekkelijk vestigingsklimaat in de provincie. Door middel van ontwikkeling van bijvoorbeeld binnenhavens of grootschalige terreinen, probeert zij de regio als (logistieke) hotspot te positioneren. Bij de ontwikkeling en herstructurering van werklocaties stelt de provincie zich steeds meer op als partner en bondgenoot, in plaats van enkel financier of toetsers. Deze nieuwe rol vraagt een nieuwe aanpak waarbij er, naast de traditionele toetsing aan de achterkant, meer aan de voorkant van het proces wordt meegedacht.

Binnen het Uitvoeringsprogramma Werklocaties is de provincie vaak partner in campus- en clusterontwikkelingen, het ontwikkelen van werklocaties van provinciaal belang en de vestiging of uitbreiding van bedrijven. Hierbij wordt via de zogenoemde '3TOP strategie' ingezet op topbedrijven, toplocaties en/of topsectoren. Daarnaast is er beperkt ruimte voor maatwerk of innovatieve oplossingen bij nieuwe, kansrijke ontwikkelingen die niet helemaal binnen deze strategie passen, maar wel bijdragen aan provinciale ambities. Een bedrijf past binnen de 3TOP strategie, als het significant bijdraagt aan een ecosysteem dat innovatie bevordert, aan groei of behoud van werkgelegenheid of aan de versterking van een keten of cluster in een topsector.

Wanneer een initiatief voldoet aan de provinciale criteria en ambities, wordt er maatwerk toegepast. Afhankelijk van de casus wordt besloten in welke mate de provincie onderdeel uitmaakt van het proces. Provinciaal procesmanagement varieert tussen minimale en maximale ondersteuning. Bij minimale ondersteuning kan gedacht worden aan begeleiding in de ruimtelijke procedure, het leveren van kennis en advies en accountmanagement binnen de provincie. Bij maximale ondersteuning mengt de provincie zich intensiever in het proces. Dit kan in vormen van mede-ontwikkeling, mede-initiatiefneming, partnerschap met begeleiding van ruimtelijke procedure, projectleiderschap, begeleiding van regionaal proces, een financieringsrol, een rol voor ontwikkelbedrijf en begeleiden van nieuwe werklocaties.

De provinciale betrokkenheid en inzet van provinciale partners wordt helder uitgewerkt in afspraken. Hierbij wordt ook vastgelegd wanneer er een exit is voor de provincie. Na het maken van de afspraken wordt gestart met de daadwerkelijke uitvoering van het project. De uitvoering is onderhevig aan tussentijdse monitoring en bijsturing. Bij het behalen van de doelstellingen eindigt voor het programma Werklocaties het project. Hierbij kan een overdracht plaatsvinden aan een andere kartrekker, of de provincie trekt zich volledig terug. Na afronding wordt het project geëvalueerd met de samenwerkingspartijen. De evaluatie biedt input voor volgende ontwikkelingen, maar ook voor de informatievoorziening naar Provinciale Staten en in de communicatie naar een breder publiek.

Aan de politiek-bestuurlijke kant van de kwestie leeft de vraag of het wenselijk een lucratief vestigingsklimaat voor bepaalde bedrijven te scheppen, wanneer deze overwegend arbeidsmigranten aannemen. In het kader van werklocaties faciliteert de provincie immers aantrekkelijke bedrijfsterreinen, waardoor ze indirect bijdraagt aan het aantrekken van dit type bedrijven. Moet er bij de ontwikkeling van werklocaties meer gekeken worden naar de beschikbaarheid van geschikt personeel? Zouden overheden dit meer in hun afweging moeten betrekken bij het al dan niet ruimte bieden aan bedrijven die zich willen vestigen of uitbreiden?

Waar de provincie op eigen initiatief wel degelijk een rol speelt in het faciliteren van bedrijven (die arbeidsmigranten aantrekken), is het in juridisch opzicht moeilijk om vanuit provinciaal beleid bedrijven ronduit te weigeren op basis van hun impact op de Brabantse arbeidsmarkt. Het op dergelijke manier ingrijpen op de interne arbeidsmarkt is niet een expliciet wettelijke taak. Wel wordt er vanuit de Europese wetgeving druk gevoeld om de regels van vrij verkeer van personen en diensten te handhaven.

2.5 Leefbaarheid en Cultuur

2.5.1 Binnen de wettelijke taakstelling

De provincie heeft geen wettelijke taakstelling die betrekking heeft op Leefbaarheid & Cultuur, maar heeft er wel invloed op. Daarom participeert ze op verzoek van gemeenten en bibliotheken in de projecten *Camping Kafka* en *Versterken Taalvaardigheid*.

2.5.2 Vanuit opgave en betrokkenheid

Arbeidsmigranten hebben last van het huidige tekort aan betaalbare woningen en gaan daarom soms op campings wonen. Omdat ze vaak geen Nederlands spreken en weinig sociale contacten hebben met Nederlanders vormen ze een kwetsbare groep. De provincie stelt zich vanuit betrokkenheid tot doel om de sociale veerkracht te versterken en taalvaardigheid te vergroten. Daarvoor worden momenteel twee projecten uitgevoerd: *Camping Kafka* en *Versterken Taalvaardigheid*.

In het project *Camping Kafka* wordt samen met de GGD en de Academie voor Beeldvorming aandacht gevraagd voor vastgelopen mensen op campings, waaronder arbeidsmigranten. De bedoeling is dat gemeenten oneigenlijke bewoning van caravans en recreatiewoningen herkennen en erkennen. Sommige gemeenten hebben daar weinig aandacht voor of gedogen oneigenlijk wonen op campings. Meestal beperkt de aandacht zich tot de bestrijding van criminaliteit. Er is een set werkvormen samengesteld waar gemeenten gebruik van kunnen maken. Denk daarbij aan een installatie, workshops en presentaties. Die werkvormen zijn zelfstandig of in combinatie toe te passen.

In het project *Versterken Taalvaardigheid* van Cubiss Brabant wordt samengewerkt met gemeenten en organisaties die zich richten op arbeidsmigranten om hen door te verwijzen naar de juiste instanties, zoals Taalhuizen en bibliotheken. Samen met deze instanties worden activiteiten georganiseerd die gericht zijn op het versterken van de taalvaardigheid. Hierdoor wordt een bijdrage geleverd aan:

- een daling van het aantal nieuwe Brabanders dat een beroep doet op maatschappelijke voorzieningen;
- een stijging van de maatschappelijke en economische participatie van nieuwe Brabanders;
- een infrastructuur die continuïteit biedt m.b.t. het vergroten van de taalvaardigheid van nieuwe Brabanders.

2.6 Handhaving en Ondernijning

2.6.1 Binnen de wettelijke taakstelling

De provincie heeft geen wettelijke taak om de aanpak van ondernijning bij de problematiek rondom arbeidsmigranten aan te pakken. De provincie heeft wel een prominente wettelijke handhavingsrol op het gebied van bijvoorbeeld milieuwetgeving voor lucht, bodem en water. Zo werkt de provincie, om misstanden in het buitengebied aan te pakken, samen met Omgevingsdiensten, gemeenten, waterschappen, Openbaar Ministerie, politie en terreinbeheerders. Nadruk ligt op de aanpak van stroperij, wild-crossen en (drugs)afvaldumpingen. Ook overtredingen als het verwaarlozen van dieren en hennepsteelt worden opgespoord. Hoewel arbeidsmigranten soms bij dit soort ondernijningskwesaties betrokken zijn, staan zij niet centraal in deze problematiek. Handhavingstaken die specifieker raken aan arbeidsmigranten, liggen veelal bij de gemeente.

2.6.2 Vanuit opgave en betrokkenheid

Uit het streven naar een veilig en leefbaar Noord-Brabant heeft de provincie toch een ondersteunende functie betreft handhaving en ondermijning op zich genomen. Primair ligt opsporing van ondermijners bij andere instanties, maar de provincie zet zich in om handhaving op gemeentelijk niveau te stimuleren en ondersteunen. Dit doet ze voornamelijk door het onderwerp te agenderen en gemeenten van informatie en expertise te voorzien als deze hieraan gebrek ondervinden. Door meer in te zetten op preventieve taken kunnen ondermijnende organisaties als criminele uitzendbureaus rond (soms) kwetsbare arbeidsmigranten worden aangepakt. Hierbij treden we als overheid integraal op.

Bronvermelding

3.1 Geciteerde literatuur

- Berkhout, E., Bisschop, P., & Volkerink, M. (2014). *Grensoverschrijdend aanbod van personeel: Verschuivingen in nationaliteit en contractvormen op de Nederlandse arbeidsmarkt 2001-2011* (SEO-rapport nr. 2014-49). Afkomstig van: http://www.seo.nl/uploads/media/2014-49_Grensoverschrijdend_aanbod_van_personeel.pdf
- Berkhout, E., Heyma, A., & Van der Werff, S. (2011). *De economische impact van arbeidsmigratie: verdringingseffecten 1999-2008* (SEO-rapport nr. 2011-47). Afkomstig van http://www.seo.nl/uploads/media/2011-47_De_economische_impact_van_arbeidsmigratie.pdf
- BrabantKennis. (2018). *In Goede Banen: Over de toekomst van arbeidsmigratie in Brabant*. Afkomstig van: <http://onepager.totalactivemedia.nl/brabant/in-goede-banen/>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018, 17 april). 11 procent van statushouders heeft werk. Geraadpleegd op 7 augustus 2018, afkomstig van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/16/11-procent-van-statushouders-heeft-werk>
- Centraal Plan Bureau. (2018, 26 augustus). Arbeidsmigranten uit Oost-Europa. Opgehaald op 26 augustus, afkomstig van <https://www.cpb.nl/publicatie/arbeidsmigranten-uit-oost-europa>
- Cremers, J. (2016). *Arbeidsmigratie en verdringing* (INT-AR Paper nr. 3). Afkomstig van: https://www.tilburguniversity.edu/upload/a17fa72c-78a8-4fc9-a5cf-012e63bcfc48_INT-AR%20paper%203rev.pdf
- Cremers, J. (2016). *Sociale zekerheid en vrij verkeer in de EU* (INT-AR Paper nr. 2). Afkomstig van: https://www.tilburguniversity.edu/upload/80fdac8e-d63c-4c2f-9724-86adba098dc7_Factsheet%202%20mergedNL.pdf
- Europees Parlement. (2018, May 29). Hervorming wetgeving gedetacheerde werknemers. Opgehaald op 3 augustus, afkomstig van: <http://www.europarl.europa.eu/news/nl/headlines/society/20171012STO85930/hervorming-wetgeving-gedetacheerde-werknemers>
- Heyma, A., Bisschop, P., & Biesenbeek, C. (2018). *De economische waarde van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa voor Nederland* (SEO-rapport nr. 2018-37). Afkomstig van: http://www.seo.nl/uploads/media/2018-37_De_economische_waarde_van_arbeidsmigranten_uit_Midden-_en_Oost-Europa_voor_Nederland.pdf
- Sietsma, S., & Voorn, C. (2018, 3 september). Poolse arbeidsmigranten plegen op grote schaal uitkeringsfraude. Geraadpleegd op 5 september 2018, van <https://www.google.com/url?q=https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2248811-poolse-arbeidsmigranten-plegen-op-grote-schaal-uitkeringsfraude.html&source=gmail&ust=1536242802173000&usq=AFQjCNH0owxkB9O3EKSA7fTyWaTXo0F8GA>